

متن منقح قانون اساسی مصوب ۱۳۲۴ قمری موسوم به قانون اساسی

۱ مشروطیت [ایران] و متمم آن مصوب ۱۳۲۵ قمری موسوم به متمم قانون اساسی [ایران]

ویراست ۱/۰۱-۴ مرداد ۱۴۰۱

تاریخ نخستین انتشار: ۴ مرداد ۱۴۰۱

مقدمه

متأسفانه متون موجود از قانون اساسی مشروطیت و متمم آن بسیار مخدوش است و در بسیاری موارد یا اصلاحات به طور دقیق و کامل معین نشده است، یا قلمرو اعتبار آن در زمان، یا متن پیش از اصلاح مشخص نیست. لذا دست به کار تنقیح متون بر اساس معتبرترین اسناد در دسترس بردم تا دست کم در تحقیقی که در دست داشتم، مستند به متنی استوار باشم. در حین تنقیح متوجه شدم که در موارد متعددی متون موجود در پایگاه‌های رسمی قوانین، اختلاف لغوی یا اشتباهات رسم‌الخطی دارند. به عنوان مثال «کلیه» را «کلیه» یا «مجازات» را به رغم اسناد اولیه، «مجزات» منعکس کرده بودند. در مورد اصل چهل و هشتم قانون اساسی، «نمی‌توان... منحل نمود»، به صورت «می‌توان...» منعکس شده که تفاوتی بس عظیم در معنا ایجاد می‌کند. لذا متنی را که برای تحقیقی شخصی آماده کرده بودم برای استفاده عموم منتشر می‌کنم.

هر آن‌چه در کروش آمده است، در متن وجود ندارد. اصول در متن متمم به صورت ضخیم و با فاصله از متن نوشته شده بود، در این جا به صورت عنوان آورده ام. چنان چه متعاقب عنوان اصول هیچ تاریخی وجود ندارد یعنی از تاریخ تصویب قانون اساسی یا متمم (۱۲۸۵-۱۲۸۶ خورشیدی بر اساس انطباق با تقویم قدیم) تا انقضای آن (۱۳۵۸ خورشیدی) این اصل معتبر بوده است. و الا چنان‌چه مربوط به اصلاحات باشد، حسب تواریخ، شروع اعتبار یا پایان اعتبار اصل یا هر دو را در کروش قید کرده ام. تفاسیر رسمی اصول به صورت زیرعنوان هر اصل در آن گنجانده شده است.

متن نخستینی که ذیل عنوان هر اصل آمده، متنی است که در زمان انقضای کل قانون در سال ۱۳۵۸ خورشیدی معتبر بوده است. هم‌چنین تفاسیر و اصلاحات معتبر تا تاریخ انقضای کل قانون را مقدم کرده ام. این رسم تنقیح است که آخرین متن، ملاک گرفته می‌شود. در عین حال متون سابق هر اصل، یا تفاسیر منقضی آن را در زیرعنوان‌های همان اصل آورده ام، با درج تاریخ اعتبار و انقضا. این متون را به ترتیب تقدم در تاریخ تصویب مرتب کرده ام.

متن متشکل است از قانون اساسی و متمم قانون اساسی، که ابتدائاً از پایگاه قوانین معاونت حقوقی ریاست جمهوری (از این به بعد «پایگاه قوانین») اخذ شده و سپس با نسخه‌های منتشره از سوی آرشیو اسناد ملی تطبیق داده شده اند. اصلاحات ناموجود در نسخ آرشیو ملی را در درجه نخست، از پایگاه قوانین و در درجه بعدی از پایگاه قوانین روزنامه رسمی قوه قضاییه معنون به دستور (از این به بعد «دستور») اخذ کرده ام.

اما نکاتی راجع به قانون اساسی: قانون اساسی با نسخه‌ای که از سوی آرشیو ملی در تیر ۱۴۰۰ خورشیدی تحت عنوان متمم قانون اساسی منتشر شده تطبیق داده شد.^۱ در این سند، تصاویر نسخه‌ای ماشین‌شده از قانون اساسی و متمم وجود دارد و در انتهای آن تصاویر اصل متمم قانون اساسی به امضای محمدعلی‌شاه قاجار آمده است. سندنامه آرشیو ملی راجع به قدمت تصاویر ماشین‌شده ساکت است و تنها درباره تاریخچه نسخه محمدعلی‌شاهی سخن گفته است. نسخه ماشین‌شده آرشیو ملی تحت سربرگ «نخست وزیری» و با تاریخ پیش‌فرض «۱۳۴۶» در محل تاریخ است. از حدوث عنوان نخست وزیری در دهه ۱۳۱۰ خورشیدی و تاریخ پیش‌فرض می‌توان مطمئن شد که این نسخه‌ای کاملاً قدیمی نیست. مضاف بر این که حاوی تفسیر سال ۱۳۲۹ قمری (۱۲۹۰ خورشیدی) اصل هفتم بوده و اصل چهل‌و هشتم به صورت پس از اصلاحیه سال ۱۳۲۸ خورشیدی است. اگرچه این نسخه حاوی اصلاحات مجلس واحد در سال ۱۳۳۶ و مجلس مؤسسان در سال ۱۳۴۶ نیست، اما به نظر در اواخر دهه ۱۳۳۰ یا ابتدای دهه ۱۳۴۰ خورشیدی تدوین شده است و اصلاحات مجلس واحد به دلیل تفاوت استنباط فنی تنظیم‌کننده منعکس نیست. این نسخه که در این جا با عنوان «نسخه نخست‌وزیری» از آن یاد می‌کنم با متن پایگاه قوانین معاونت حقوقی ریاست جمهوری (سال ۱۴۰۱) (در پاورقی «پایگاه قوانین») تطبیق داده شد. سعی کردم انطباق در رسم الخط، طبق نسخه نخست وزیری باشد. در مواردی ضبط‌های متفاوتی از لغات در این دو نسخه وجود دارد یا اختلافی در کلمات است که نمی‌شود نادیده گرفت؛ در این موارد بین دو نسخه دست به انتخاب زده ام و کلمه نسخه دیگر را پاورقی کرده ام. با این حال از خوانندگان استدعا دارم چنانچه نسخه قدیمی‌تر و البته دارای رسمیتی از قانون اساسی در دست دارند به اطلاع من برسانند.

اما راجع به متمم: درباره متمم علاوه بر نسخه نخست‌وزیری، نسخه اصلی که آن را نسخه محمدعلی‌شاهی می‌خوانم نیز موجود است. صفحات نسخه محمدعلی‌شاهی شماره دارد که در صدر هر صفحه آمده است. اگرچه طبیعتاً حسب غرض از تقیح، عین متن متمم در این نوشته منعکس نیست و اصلاحاتی را که طی هفتاد و اندی سال حیات متمم در آن به عمل آمده را اعمال کرده ام، اما کوشیده ام شماره صفحات سند اصلی را برای سهولت مراجعه محققان درج کنم. شماره صفحات در همان موقعیتی که در متن داشته، منعکس شده و رقم صفحه را در کرشه آورده ام. به این صورت: [۱]. باید دقت داشت که هیچ یک از تفاسیر و اصلاحات پس از تصویب ابتدایی در متن نسخه اصلی نیست و از منابع دیگر الحاق کرده ام. در رسم الخط کوشیده‌ام تابع متن سند محمدعلی‌شاهی باشم، اگرچه الف مقصوره‌ها و سه نقطه‌هایی که زینت خط نستعلیق اند را درج نکرده ام، اما سعی کرده ام حسب درک مبتدیانه‌ام از نستعلیق، نیم‌فاصله و فاصله و جدانویسی و سرهم‌نویسی و تشدیدها را از متن تبعیت کرده و از درج علائم سجاوندی خودداری کنم، چرا که در متون این‌چنینی حتی درج علامت سجاوندی نیز عملی تفسیری است و در صلاحیت تقیح‌کننده نیست. اگرچه، در مواردی که در متن قانون اساسی ناگزیر از انتخاب بوده ام، یا سهوالقلمی کشف کرده ام، مراتب تفسیر خود را در پاورقی توضیح داده ام.

در مواردی که متن از پایگاه قوانین یا دستور مأخوذ است کلیه نویسه‌های «ی» و «ك» به «ی» و «ك» اصلاح شده اند.

بازنشر این فایل، به شرط حفظ مقدمه، شماره ویراست و تاریخ ویراست بلامانع است. امضای مخلص را می‌توان از بازنشر حذف کرد. ویراست‌های جدید را در صفحه گیتهاب همین فایل بارگذاری می‌کنم.

ملتمس دعا، محمد منصوری بروجنی / دانشگاه اصفهان

mansoori66@gmail.com / m.mansouri.b@ase.ui.ac.ir

^۱ متمم قانون اساسی - اسناد حقوقی (۱)؛ در سندنامه ۱۰؛ معاونت اسناد آرشیو ملی، سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، تیر ۱۴۰۰.

قانون اساسی

بسم الله الرحمن الرحيم

آنکه مطابق فرمان معدلت بنیان همایونی مورخه ۱۴ جمادی الاخره ۱۳۲۴ از برای ترقی و سعادت ملک و ملت و تشیید مبانی دولت و اجرای قوانین شرع حضرت ختمی مرتبت صلی الله علیه و آله امر بتاسیس شورایملى فرمودیم و نظر بدان اصل اصیل که هر یک از افراد اهالی مملکت در تصویب و نظارت امور علی قدر مراتبهم محق و سهمند تشخیص و تعیین اعضاء مجلس را بانتخاب ملت محول داشتیم اینک که مجلس شورایملى بر طبق نیات مقدسه ما افتتاح شده است اصول و مواد نظامنامه اساسی شورایملى را که مشتمل بوظایف و تکالیف مجلس مزبور و حدود روابط آن نسبت به ادارات دولت است از قرار اصول زیر مقرر میفرمائیم.

در تشکیل مجلس

اصل اول

مجلس شورای ملی بموجب فرمان معدلت بنیان مورخه چهاردهم جمادی الاخره ۱۳۲۴ مؤسس و مقرر است.

اصل دوم

مجلس شورای ملی نماینده قاطبه اهالی مملکت ایران است که در امور معاشی و سیاسی وطن خود مشارکت دارند.

اصل سوم

مجلس شورای ملی مرکب است از اعضائی که در طهران و ایالات انتخاب میشوند و محل انعقاد آن در طهران است.

اصل چهارم [معتبر از تاریخ ۲۶ اردیبهشت ۱۳۳۶]^۲

عده نمایندگان مجلس شورای ملی برای پایتخت و شهرستانها دویست نفر خواهد بود و پس از هر ده سال در صورت ازدیاد جمعیت کشور در هر حوزه انتخابیه طبق آمار رسمی به نسبت هر یکصد هزار نفر یک نفر اضافه خواهد شد.

حوزه بندی به موجب قانون علیحده به عمل خواهد آمد.

قانون جدول جدید انتخابات مجلس شورای ملی^۲ [معتبر از تاریخ ۱۵ خرداد ۱۳۵۰]

ماده واحده - از تاریخ تصویب این قانون جدول (۲۶۸) نفری منضم باین قانون بجای جدول حوزههای انتخابیه مصوب خرداد ماه ۱۳۳۹ و جدول اصلاحی منضم بقانون تیر ماه ۱۳۴۶ خواهد بود.

قانون فوق مشتمل بر یک ماده و جدول ضمیمه پس از تصویب مجلس شورایملى در جلسه روز یکشنبه ۱۳۵۰/۳/۲ در جلسه روز شنبه پانزدهم خرداد یکهزار و سیصد و پنجاه شمسی بتصویب مجلس سنا رسید.

رئیس مجلس سنا - جعفر شریف امامی

^۲ در نسخه نخست وزیری موجود نبود. متن از دستور مأخوذ است.

^۳ متن از پایگاه قوانین مأخوذ است.

از قانون افزایش تعداد نمایندگان مجلس شورای ملی^۴ [معتبر از تاریخ ۱۰ تیر ۱۳۴۶ تا تاریخ ۱۵ خرداد ۱۳۵۰]

ماده واحده - در جدول انتخابات مصوب ۱۸ خرداد ۳۹ بتعداد نمایندگان حوزه‌های تهران-، مشهد- تبریز- شیراز- اصفهان - اهوازطبق جدول اصلاحی ضمیمه اضافه خواهد شد.

[ردیف آخر جدول اصلاحی ضمیمه]

۴

جمع	۱۹ نفر
-----	--------

قانون جدول جدید انتخابات مجلس شورای ملی^۵ [معتبر از تاریخ ۱۱ خرداد ۱۳۳۹ تا تاریخ ۱۵ خرداد ۱۳۵۰]

ماده واحده - جدول حوزه‌های انتخابیه منضم بماده دوم قانون انتخابات مصوب ۲۸ شوال ۱۳۲۹ قمری از تاریخ تصویب این قانون ملغی است و جدول دویست نفری که منضم باین قانون است بجای آن خواهد بود.

قانون فوق که مشتمل بر ماده واحده است در جلسه سه‌شنبه بیستم اردیبهشت ماه یک هزار و سیصد و سی و نه به تصویب مجلس شورای ملی رسید.

رئیس مجلس شورای ملی - رضا حکمت

قانون فوق مشتمل بر ماده واحده در جلسه روز چهارشنبه یازدهم خرداد ماه هزار و سیصد و سی و نه شمسی بتصویب مجلس سنا رسیده است.

رئیس مجلس سنا . محسن صدر

اصل چهارم [رسمائاً معتبر تا تاریخ ۲۶ اردیبهشت ۱۳۳۶]

عده انتخاب شوندگان بموجب انتخاب‌نامه علیحده از برای طهران و ایالات فعلا یکصد و شصت و دو نفر معین شده است و برحسب ضرورت عده مزبوره تزايد تواند یافت الی دویست نفر.

از نظام‌نامه انتخابات دو درجه^۶ [معتبر از تاریخ ۱۲ جمادی الثانیه ۱۳۲۷ قمری معادل ۹ تیر ۱۲۸۸ به تقویم امروزی تا تاریخ ۲۹ مهر ۱۲۹۰ به تقویم امروزی]

ماده ۱- عده نمایندگان ملت برای مجلس شورای ملی در ممالک ایران یکصد و بیست نفر تعیین میشود.

^۴ متن از پایگاه قوانین مأخوذ است.

^۵ متن از پایگاه قوانین مأخوذ است.

^۶ نظام‌نامه انتخابات دو درجه (۱۳۲۷ قمری) موجب تغییراتی در اصول انتخاباتی قانون اساسی می‌شد. برای رعایت احترام قانون اساسی مقرر شد که انجمن‌های ایالتی و ولایتی سراسر کشور به انجمن آذربایجان اختیار تفهید متن نظام‌نامه از جانب ایشان را بدهند. به نوعی انجمن‌های ایالتی و ولایتی، در مقام مؤسس تلقی شدند تا به این بازنگری غیر رسمی مشروعیت ببخشند. البته این نظام‌نامه به قضیه به توپ بستن مجلس خورد و نهایتاً در مجلس دوم تصویب شد. نظام‌نامه اگر چه صریحاً نسخ نشد، اما بعداً با قوانین انتخابات مجلس شورای ملی جایگزین شد و این قوانین بعضاً حامل مقرراتی خلاف اصول انتخاباتی و تشکیلاتی مجلس در قوانین اساسی بوده اند که به حد وسع در متن جمع‌آوری کرده ام. به همین خاطر در اصلاحات مجلس مؤسسان ۱۳۲۸، نسبت به این اصول تعرضی نشد و چنان‌که در اصل الحاقی به متمم مضبوط است تجدید نظر در اصول چهارم، پنجم، ششم، هفتم، هشتم، نهم و تاسم و تفسیر اصل هفتم قانون اساسی به مجلس واحد (کنگره) مجلس سنا و شورای ملی سپرده شد و ایشان در این اصول تجدید نظر کردند.

^۷ متون مربوط به نظام‌نامه انتخابات دو درجه از پایگاه قوانین مأخوذ است.

از قانون انتخابات مجلس شورای ملی^۸ [معتبر از تاریخ ۲۸ شهر شوال المکرم مطابق ۲۹ میزان ۱۳۲۹ قمری معادل ۲۹ مهر ۱۲۹۰ به تقویم امروزی تا تاریخ ۲۶ اردیبهشت ۱۳۳۶]

ماده ۱ - عده نمایندگان ملت برای مجلس شورای ملی در مملکت ایران یکصد و سی و شش نفر است.

۵

اصل پنجم [معتبر از تاریخ ۲۶ اردیبهشت ۱۳۳۶]^۹

دوره نمایندگی مجلس شورای ملی چهارسال تمام است و شامل دوره نوزدهم نیز می‌باشد قبل از انقضاء مدت باید انتخابات طبق قانون تجدید شود. ابتدای هر دوره از تاریخ تصویب اعتبارنامه بیش از نصف نمایندگان خواهد بود. تجدید انتخاب نمایندگان سابق بلامانع است.

اصل پنجم [رسماً معتبر تا تاریخ ۲۶ اردیبهشت ۱۳۳۶]

منتخبین از برای دو سال تمام انتخاب میشوند و ابتداء این مدت از روزی است که منتخبین ولایات تماماً در طهران حاضر خواهند شد پس از انقضاء مدت دو سال باید نمایندگان مجدداً انتخاب شوند و مردم مختارند هریک از منتخبین سابق را که بخواهند و از آنها راضی باشند دوباره انتخاب کنند.

از نظام‌نامه انتخابات دو درجه [معتبر از تاریخ ۱۲ جمادی الثانیه ۱۳۲۷ قمری معادل ۹ تیر ۱۲۸۸ به تقویم امروزی تا تاریخ ۲۹ مهر ۱۲۹۰ به تقویم امروزی]

ماده ۵۸ - ابتدای دوره انتخابیه دوساله از روزی است که مجلس شورای ملی افتتاح می‌شود.

ماده ۵۹ - پس از انقضای مدت دو سال باید نمایندگان مجدداً انتخاب شوند و مردم مختارند هریک از یک منتخبین سابق را که بخواهند دوباره انتخاب نمایند.

از قانون انتخابات مجلس شورای ملی^{۱۰} [معتبر از تاریخ ۲۸ شهر شوال المکرم مطابق ۲۹ میزان ۱۳۲۹ قمری معادل ۲۹ مهر ۱۲۹۰ به تقویم امروزی تا تاریخ ۱۲ شهریور ۱۳۰۴]

ماده ۵۰ - مدت دوره تقنینیه دو سال شمسی است و ابتدای آن از روزی است که مجلس شورای ملی افتتاح میشود.

از قانون اصلاح قسمتی از مواد قانون انتخابات مورخ ۲۸ شوال ۱۳۲۹ قمری [معتبر از تاریخ ۱۲ شهریور ۱۳۰۴ تا ۲۶ اردیبهشت ۱۳۳۶]

ماده پنجاه و یکم - مدت دوره تقنینیه دو سال شمسی است و ابتدای آن از روزی است که نمایندگی سه ربع از نمایندگان حاضر در تهران تصدیق شده باشد.

قانون تفسیر اصل پنجم قانون اساسی [معتبر از تاریخ ۱ آبان ۱۳۳۱ تا تاریخ ۲۶ اردیبهشت ۱۳۳۶]^{۱۱}

مجلس شورای ملی با توجه بمفهوم کلی قانون اساسی و باتکاء اصول پنجم و چهل و سوم و پنجاهم قانون اساسی اصل پنجم قانون اساسی را چنین تفسیر مینماید که مدت نمایندگی منتخبین هر دوره تقنینیه اعم از مجلس شورای ملی و مجلس سنا دو سال است.

^۸ متون مربوط به قوانین انتخابات مجلس شورای ملی از پایگاه قوانین مأخوذ است

^۹ در نسخه نخست وزیری موجود نبود. متن از دستور مأخوذ است.

^{۱۰} متون مربوط به قوانین انتخابات مجلس شورای ملی از پایگاه قوانین مأخوذ است.

^{۱۱} در نسخه نخست وزیری موجود نیست. متن مأخوذ از پایگاه قوانین است.

این قانون بموجب قسمت اخیر بند اول اصل بیست و هفتم متمم قانون اساسی در جلسه پنجشنبه اول آبان ماه ۱۳۳۱ به تصویب مجلس شورایملی رسیده است.

نایب رئیس مجلس شورایملی - احمد رضوی

۶

اصل ششم [معتبر از تاریخ ۲۶ اردیبهشت ۱۳۳۶]^{۱۲}

پس از آن که دو ثلث نمایندگان مجلس شورای ملی در پایتخت حاضر شدند مجلس منعقد می‌شود.

اصل ششم [رسمماً معتبر تا تاریخ ۲۶ اردیبهشت ۱۳۳۶]

منتخبین طهران لدی‌الحضور حق انعقاد مجلس را داشته مشغول مباحثه و مذاکره میشوند رأی ایشان در مدت غیبت منتخبین ولایات با کثرت مناط اعتبار و اجراء است.

از نظام‌نامه انتخابات دو درجه [معتبر از تاریخ ۱۲ جمادی الثانیه ۱۳۲۷ قمری معادل ۹ تیر ۱۲۸۸ به تقویم امروزی تا تاریخ ۲۹ مهر ۱۲۹۰ به تقویم امروزی]

ماده ۵۷ - همینکه نصف بعلاوه یک نفر از نمایندگان ملت که شصت و یک نفر باشد در طهران حاضر شدند مجلس افتتاح مییابد و رأی آنها باکثرت مناط اعتبار و اجراء است.

از قانون انتخابات مجلس شورای ملی^{۱۳} [معتبر از تاریخ ۲۸ شهر شوال المکرم مطابق ۲۹ میزان ۱۳۲۹ قمری معادل ۲۹ مهر ۱۲۹۰ به تقویم امروزی تا تاریخ ۲۶ اردیبهشت ۱۳۳۶]

ماده ۴۹ - همین که نصف بعلاوه یک نفر از نمایندگان ملت در طهران حاضر شدند مجلس شورای ملی افتتاح می‌یابد و رأی ایشان باکثرت مناط اعتبار و مجری است.

اصل هفتم [معتبر از تاریخ ۲۶ اردیبهشت ۱۳۳۶]^{۱۴}

مجلس می‌تواند با هر عده ای که در جلسه حاضر باشد مذاکرات را شروع نماید لکن برای اخذ رأی حضوری از نصف نمایندگان حاضر در مرکز لازم است و اکثریت آراء وقتی حاصل می‌شود که بیش از نصف حضار در جلسه به رد یا قبول موضوع رأی بدهند.

اصل هفتم [معتبر تا تاریخ ۲۶ اردیبهشت ۱۳۳۶]

در موقع شروع بمذاکرات باید اقلاً دو ثلث از اعضاء مجلس حاضر باشند و هنگام تحصیل رأی سه ربع از اعضاء باید حاضر بوده و اکثریت آراء وقتی حاصل میشود که بیش از نصف حضار مجلس رأی بدهند.

تفسیر اصل هفتم قانون اساسی [معتبر از تاریخ ۷ جمادی‌الاولی مطابق ۱۵ ثور ۱۳۲۹ قمری^{۱۵} معادل ۱۵ اردیبهشت ۱۲۹۰ شمسی تا تاریخ ۲۶ اردیبهشت ۱۳۳۶]

ماده ۱- مراد از دو ثلث اعضاء مجلس و سه ربع که در اصل هفتم قانون اساسی مسطور است دو ثلث و سه ربع اعضاء حاضر در مرکز است در صورتی که عده حاضرین در مرکز به اندازه ای باشد که قانوناً مجلس بتواند تشکیل شود.

^{۱۲} در نسخه نخست وزیری موجود نبود. متن از دستور مأخوذ است.

^{۱۳} متون مربوط به قوانین انتخابات مجلس شورای ملی از پایگاه قوانین مأخوذ است

^{۱۴} در نسخه نخست وزیری موجود نبود. متن از دستور مأخوذ است.

^{۱۵} در پایگاه قوانین ۱۶ ثور آمده است.

ماده ۲- مراد از عبارت آخر ماده هفتم قانون اساسی اکثریت آراء وقتی حاصل می شود که بیش از نصف حاضر مجلس رأی دهند این است که رد یا قبول مطلب مطرح شده وقتی حاصل می شود که بیش از نصف حضار برد یا بقبول آن مطلب رأی دهند.

اصل هشتم [معتبر از تاریخ ۲۶ اردیبهشت ۱۳۳۶]^{۱۶}

۷ مدت تعطیل و زمان اشتغال مجلس شورای ملی بر طبق نظامنامه داخلی مجلس به تشخیص خود مجلس است و پس از تعطیل تابستان باید مجلس از چهاردهم میزان که مطابق جشن افتتاح اول مجلس است مفتوح و مشغول کار شود.

اصل هشتم [معتبر تا تاریخ ۲۶ اردیبهشت ۱۳۳۶]

مدت تعطیل و زمان اشتغال مجلس شورایملی بر طبق نظامنامه داخلی مجلس بتشخیص خود مجلس است و پس از تعطیل تابستان باید مجلس از چهاردهم میزان که مطابق جشن افتتاح اول مجلس است مفتوح و مشغول کار شود.

اصل نهم

مجلس شورای ملی در مواقع تعطیل فوق العاده منعقد تواند شد.

اصل دهم

در موقع افتتاح مجلس خطابه ای بحضور همایونی عرض کرده بجواب خطابه از طرف قرین الشرف ملوکانه سرافراز و مباهی میشود.

اصل یازدهم

اعضاء مجلس بدو آنکه داخل مجلس میشوند باید بترتیب ذیل قسم خورده و قسم نامه را امضاء نمایند.

صورت قسم نامه

ما اشخاصی که در ذیل امضاء کرده ایم خداوند را بشهادت میطلبیم و بقرآن قسم یاد میکنیم مادام که حقوق مجلس و مجلسیان مطابق این نظامنامه محفوظ و مجری است تکالیفی را که بما رجوع شده است مهما ممکن باکمال راستی و درستی و جد و جهد انجام بدهیم و نسبت باعلیحضرت شاهنشاه متبوع عادل مفخم خودمان صدیق و راستگو باشیم و به اساس سلطنت و حقوق ملت خیانت ننمائیم و هیچ منظوری نداشته باشیم جز فواید و مصالح دولت و ملت ایران.

اصل دوازدهم

بهیچ عنوان و بهیچ دست آویز کسی بدون اطلاع و تصویب مجلس شورایملی حق ندارد متعرض اعضای آن بشود اگر احياناً یکی از اعضا علناً مرتکب جنحه و جنایتی شود و در حین ارتکاب جنایت دستگیر گردد باز باید اجرای سیاست درباره او با استحضار مجلس باشد.

اصل سیزدهم

مذاکرات مجلس شورای ملی از برای آنکه نتیجه آنها بموقع اجراء گذارده تواند شد باید علنی باشد روزنامه نویس و تماشاچی مطابق نظامنامه داخلی مجلس حق حضور و استماع دارند بدون اینکه حق نطق داشته باشند تمام مذاکرات مجلس را روزنامه جات میتوانند [بطبع برسانند]^{۱۷} بدون تحریف و تغییر معنی تا عامه ناس از مباحث مذاکره و تفصیل گزارشات مطلع شوند هر کس صلاح اندیشی در نظر

^{۱۶} متن از دستور مأخوذ است. مشخص است که متن اصل تغییری نسبت به متن ابتدایی خود پیدا نکرده و مجلس واحد حسب دستور کاری که مجلس مؤسسان برای آن وضع کرده بود، به این اصل پرداخته و متن سابق را ابرام کرده است.

^{۱۷} در نسخه نخست وزیری نیست. در نسخه پایگاه قوانین هست.

داشته باشد در روزنامه عمومی بربنگارد تا هیچ امری از امور در پرده و برهیچکس مستور نماند لهذا عموم روزنامجات مادامیکه مندرجات آنها مخل اصلی از اصول اساسیه دولت و ملت نباشد مجاز و مختارند که مطالب مفیده عام المنفعه را همچنان مذاکرات مجلس و صلاح اندیشی خلق را بر آن مذاکرات بطبع رسانیده منتشر نمایند و اگر کسی در روزنامجات و مطبوعات بر خلاف آنچه ذکر شد و باغراض شخصی چیزی طبع نمایند یا تهمت و افتراء بزند قانوناً مورد استنطاق و محاکمه و مجازات خواهد شد.

۸

اصل چهاردهم

مجلس شورای ملی بموجب نظامنامه علیحده موسوم بنظامنامه داخلی امور شخصی خود را از قبیل انتخاب رئیس و نواب رئیس و منشیان و سایر اجزاء و ترتیب مذاکرات شعب و غیره منظم و مرتب خواهد کرد.

در وظائف مجلس و حدود و حقوق آن

اصل پانزدهم

مجلس شورایملی حق دارد در عموم مسائل آنچه را صلاح ملک و ملت میدانند پس از مذاکره و مذاقه از روی راستی و درستی عنوان کرده با رعایت اکثریت آراء در کمال امنیت و اطمینان با تصویب مجلس سنا بتوسط شخص اول دولت بعرض برساند که بصره همایونی موشح و بموقع اجرا گذارده شود.

اصل شانزدهم

کلیه قوانینی که برای تشیید مبانی دولت و سلطنت و انتظام امور مملکتی و اساس وزارتخانهها لازم است باید بتصویب مجلس شورایملی برسد.

اصل هفدهم

لوائح لازمه را در ایجاد قانونی یا تغییر و تکمیل و نسخ قوانین موجوده مجلس شورای ملی در موقع لزوم حاضر مینماید که با تصویب مجلس سنا بصره همایونی رسانده و بموقع اجرا گذارده شود.

اصل هیجدهم

تسویه امور مالیه جرح و تعدیل بودجه تغییر در وضع مالیاتها و رد قبول عوارض و فروعات همچنان ممیزیهای جدیدی که از طرف دولت اقدام خواهد شد بتصویب مجلس خواهند بود.

اصل نوزدهم

مجلس حق دارد برای اصلاح امور مالیاتی و تسهیل روابط حکومتی در تقسیم ایالات و ممالک ایران و تحدید حکومتها پس از تصویب مجلس سنا اجرای آرای مصوبه را از اولیای دولت بخواهد.

اصل بیستم

بودجه هریک از وزارتخانهها باید در نیمه آخر هر سال از برای سال دیگر تمام شده پانزده روز قبل از عید نوروز حاضر باشد.

اصل بیست و یکم

هرگاه در قوانین اساسی وزارتخانه‌ها^{۱۸} قانونی جدید یا تغییر و نسخ قوانین مقرر شده باشد با تصویب مجلس شورای ملی صورت خواهد گرفت اعم از این که لزوم آن امور از مجلس عنوان یا از طرف وزرای مسئول اظهار شده باشد.

۹

اصل بیست و دوم

مواردی که قسمتی از عایدات یا دارائی دولت و مملکت منتقل یا فروخته میشود یا تغییری در حدود و ثغور مملکت لزوم پیدا میکند بتصویب مجلس شورای ملی خواهد بود.

اصل بیست و سوم

بدون تصویب شورای ملی امتیاز تشکیل کمپانی و شرکتهای عمومی از هر قبیل و بهر عنوان از طرف دولت داده نخواهد شد.

اصل بیست و چهارم

بستن عهدنامه‌ها و مقاوله‌نامه‌ها اعطای امتیازات (انحصار) تجارتی و صنعتی و فلاحتی و غیره اعم از اینکه طرف داخله باشد یا خارجه باید بتصویب مجلس شورای ملی برسد باستثنای عهدنامه‌هایی که استتار آن‌ها صلاح دولت و ملت باشد.

اصل بیست و پنجم

استقراض دولتی بهر عنوان که باشد خواه از داخله خواه از خارجه با اطلاع و تصویب مجلس شورای ملی خواهد شد.

اصل بیست و ششم

ساختن راه‌های آهن یا شوسه خواه بخرج دولت خواه بخرج شرکت و کمپانی اعم از داخله و خارجه منوط بتصویب مجلس شورای ملی است.

اصل بیست و هفتم

مجلس در هر جا نقضی^{۱۹} در قوانین یا مسامحه در اجرای آن ملاحظه کند بوزیر مسئول در آن کار اخطار خواهد کرد^{۲۰} و وزیر مزبور باید توضیحات لازمه را بدهد.

اصل بیست و هشتم

هرگاه وزیری بر خلاف یکی از قوانین موضوعه که بصره همایونی رسیده‌اند بآستباده‌کاری احکام کتبی یا شفاهی از پیشگاه مقدس ملوکانه صادر نماید و مستمسک مساهله و عدم مواظبت خود قرار دهد بحکم قانون مسئول ذات مقدس همایون خواهد بود.

^{۱۸} در نسخه نخست وزیری «وزارتخانه‌ها».

^{۱۹} در نسخه نخست وزیری «نقصی» که مشخصاً اشتباه است.

^{۲۰} پایگاه قوانین ضمن درج «خواهد» ضبط اصلی را «خواهد» عنوان کرده است.

اصل بیست و نهم

هر وزیری که در امری از امور مطابق قوانینی که بصره همایونی رسیده است از عهده جواب برنیاید و معلوم شود که نقض قانون و تخلف از حدود مقرر کرده است مجلس عزل او را از پیشگاه همایونی مستدعی خواهد شد و بعد از وضوح خیانت در محکمه عدلیه دیگر بخدمت دولتی منصوب نخواهد شد.

۱۰

اصل سی ام

مجلس شورای ملی حق دارد مستقیماً هر وقت لازم بداند عریضه بتوسط هیئتی که مرکب از رئیس و شش نفر از اعضاء که طبقات ششگانه انتخاب کنند بعرض پیشگاه^{۲۱} مقدس ملوکانه برساند وقت شرفیابی را باید بتوسط وزیر دربار از حضور مبارک استیذان نمود

اصل سی و یکم

وزراء حق دارند در اجلاسات مجلس شورای ملی حاضر شده و در جایی که برای آنها مقرر است^{۲۲} نشسته مذاکرات مجلس را بشنوند و اگر لازم دانستند از رئیس مجلس اجازه نطق خواسته توضیحات لازمه را از برای مذاکره و مذاقه^{۲۳} امور بدهند

در اظهار مطالب بمجلس شورای ملی

اصل سی و دوم

هرکس از افراد ناس میتواند عرضحال یا ایرادات یا شکایات خود را کتباً بدفتر خانه عرایض مجلس عرضه بدارد اگر مطلب راجع بخود مجلس باشد جواب کافی باو خواهد داد و چنانچه مطلب راجع بیکي از وزارتخانهها^{۲۴} است بدان وزارتخانه خواهد فرستاد که رسیدگی نمایند و جواب مکفی بدهند.

اصل سی و سوم

قوانین جدیدی که محل حاجت باشد در وزارتخانههای مسئول انشاء و تنقیح یافته بتوسط وزراء مسئول یا از طرف صدراعظم بمجلس شورای ملی اظهار خواهد شد و پس از تصویب مجلس بصره همایونی موشح گشته بموقع اجرا گذاشته میشود.

اصل سی و چهارم

رئیس مجلس میتواند بر حسب لزوم شخصاً یا بخواهش ده نفر از اعضاء مجلس یا وزیری اجلاسی محرمانه بدون حضور روزنامه نویس و تماشاچی یا انجمنی محرمانه مرکب از عده منتخبی از اعضاء مجلس تشکیل بدهد که سایر اعضاء مجلس حق حضور در آن نداشته باشند لیکن نتیجه مذاکرات انجمن محرمانه وقتی مجری تواند شد که در مجلس محرمانه با حضور سه ربع از منتخبین مطرح مذاکره شده با کثريت آراء قبول شود اگر مطلب در مذاکرات انجمن محرمانه قبول نشد در مجلس عنوان نخواهد شد و مسکوت عنه خواهد ماند

^{۲۱} پایگاه قوانین اصل را «پیشگاه» ضبط کرده است.

^{۲۲} نسخه نخست وزیری: «... آنها مقررات نشسته...»

^{۲۳} در پایگاه قوانین «مدافعه» است.

^{۲۴} در پایگاه قوانین اصل آن «وزارتخانهها» ضبط شده است.

اصل سی و پنجم

اگر مجلس محرمانه بتقاضای رئیس مجلس بوده است حق دارد هر مقدار از مذاکرات را که صلاح بداند باطلاع عموم برساند لکن اگر مجلس محرمانه بتقاضای وزیری بوده است افشای مذاکرات موقوف با اجازه آن وزیر است

۱۱

اصل سی و ششم

هریک از وزراء میتواند مطلبی را که بمجلس اظهار کرده در هر درجه از مباحثه که باشد استرداد کند مگر اینکه اظهار ایشان بتقاضای مجلس بوده باشد در اینصورت استرداد مطلب موقوف بموافقت مجلس است

اصل سی و هفتم

هرگاه لایحه وزیری در مجلس موقع قبول نیافت منضم بملاحظات مجلس عودت داده میشود وزیر مسئول پس از رد یا قبول ایرادات مجلس میتواند لایحه مزبوره را در ثانی بمجلس اظهار بدارد

اصل سی و هشتم

اعضای مجلس شورای ملی باید رد یا قبول مطالب را صریح و واضح اظهار بدارند و احدی حق ندارد ایشانرا تحریض^{۲۵} یا تهدید در دادن رأی خود نماید^{۲۶} اظهار رد و قبول اعضای مجلس باید بقسمی باشد که روزنامه نویس و تماشاچی هم بتوانند ادراک کنند یعنی باید آن اظهار بعلاعات ظاهری باشد از قبیل اوراق کبود و سفید و امثال آن.

عنوان مطالب از طرف مجلس

اصل سی و نهم

هر وقت مطلبی از طرف یکی از اعضاء مجلس عنوان شود فقط وقتی مطرح مذاکره خواهد شد که اقلاً پانزده نفر از اعضای مجلس آن مذاکره مطلب را تصویب نمایند در این صورت آن عنوان کتباً بر رئیس مجلس تقدیم میشود رئیس مجلس حق دارد که آن لایحه را بدواً در انجمن تحقیق مطرح مذاقه قرار بدهد.

اصل چهارم

در موقع مذاکره و مذاقه لایحه مذکوره در اصل سی و نهم چه در مجلس و چه در انجمن تحقیق اگر لایحه مزبور راجع بیکی از وزراء مسئول باشد مجلس باید بوزیر مسئول اطلاع^{۲۷} داده که اگر بشود شخصاً والا معاون او بمجلس حاضر شده مذاکرات در حضور وزیر یا معاون او بشود سواد لایحه و منضمات آنرا باید قبل از وقت از ده روز الی یکماه باستثنای مطالب فوری از برای وزیر مسئول فرستاده باشند همچنان روز مذاکره باید قبل از وقت معلوم باشد پس از مذاقه مطلب با حضور وزیر مسئول در صورت تصویب مجلس باکثریت آراء رسماً لایحه نگاشته بوزیر مسئول داده خواهد شد که اقدامات مقتضیه را معمول دارد.

اصل چهل و یکم

هرگاه وزیر مسئول در مطلب معنون از طرف مجلس بمصلحتی همراه نشد باید معاذیر خود را توجیه و مجلس را متقاعد کند.

^{۲۵} در پایگاه قوانین «تحریض» آمده که به نظر اشتباه است.

^{۲۶} در پایگاه قوانین «نماینده».

^{۲۷} در پایگاه قوانین «اصلاح» آمده که به وضوح اشتباه است.

اصل چهل و دوم

در هر امری که مجلس شورای ملی از وزیر مسئولی توضیح بخواهد آن وزیر ناگزیر از جوابست و این جواب نباید بدون عذر موجه و بیرون از اندازه اقتضاء بعهدہ تأخیر یفتد مگر مطالب محرمانه که مستور بودن آن در مدت معینی صلاح دولت و ملت باشد ولی بعد از انقضای مدت معین وزیر مسئول مکلف است که همان مطلب را در مجلس ابراز نماید.

۱۲

در شرایط تشکیل مجلس سنا

اصل چهل و سوم

مجلس دیگری بعنوان سنا مرکب از شصت نفر اعضاء تشکیل می‌یابد که اجلاسات آن بعد از تشکیل مقارن اجلاسات مجلس شورای ملی خواهد بود.

اصل چهل و چهارم

نظامنامه‌های مجلس سنا باید بتصویب مجلس شورای ملی برسد.

اصل چهل و پنجم

اعضای این مجلس از اشخاص خبیر و بصیر و متدین محترم مملکت منتخب میشوند سی نفر از طرف قرین الشرف اعلیحضرت همایونی استقرار می‌یابند پانزده نفر از اهالی طهران پانزده نفر از اهالی ولایات و سی نفر از طرف ملت پانزده نفر بانتخاب اهالی تهران پانزده نفر بانتخاب^{۲۸} اهالی ولایات.

اصل چهل و ششم

پس از انعقاد سنا تمام امور باید بتصویب هر دو مجلس باشد اگر آن امور در سنا یا از طرف هیئت وزراء عنوان شده باشد باید اول در مجلس سنا تنقیح و تصحیح شده با کثرت آراء قبول و بعد بتصویب مجلس شورای ملی برسند ولی اموری که در مجلس شورای ملی عنوان میشود بر عکس از این مجلس بمجلس سنا خواهد رفت مگر امور مالیه که مخصوص بمجلس شورای ملی خواهد بود و قرارداد مجلس در امور مذکوره باطلاع مجلس سنا خواهد رسید که مجلس مزبور ملاحظات خود را بمجلس ملی اظهار نماید و لیکن مجلس ملی مختار است ملاحظات مجلس سنا را بعد از مذاقه لازمه قبول یا رد نماید.

اصل چهل و هفتم

مادام که مجلس سنا منعقد نشده فقط امور بعد از تصویب مجلس شورای ملی بصفحه همایونی موشح و بموقع اجرا گذارده خواهد شد.

اصل ۴۸ [معتبر از تاریخ ۱۸ اردیبهشت ۱۳۲۸]

اعلیحضرت همایون شاهنشاهی میتواند هر یک از مجلس شورای ملی و مجلس سنا را جداگانه و یا هر دو مجلس را در آن واحد منحل نماید.

در هر مورد که مجلسین یا یکی از آنها بموجب فرمان اعلیحضرت همایونی منحل میگردد باید در همان فرمان انحلال و علت انحلال ذکر شده و امر بتجدید انتخابات نیز بشود.

^{۲۸} در پایگاه قوانین «انتخابات» است.

انتخابات جدید در ظرف یکماه از تاریخ صدور فرمان شروع شده و مجلس یا مجلسین جدید در ظرف سه ماه بتاریخ مزبور باید منعقد گردد.

مجلس جدید که پس از انحلال تشکیل میشود برای یک دوره جدید خواهد بود نه برای بقیه دوره مجلس منحل شده.

۱۳

مجلس یا مجلسین جدید را نمیتوان^{۲۹} مجدداً برای همان علت منحل نمود.

هرگاه در مورد طرح یا لایحه قانونی که دو دفعه از مجلسی بمجلس دیگر رجوع شده است بین مجلس سنا و مجلس شورایملی توافق نظر حاصل نشود کمیسیون مختلطی^{۳۰} مرکب از اعضای مجلسین که بعده^{۳۱} مساوی از طرف هر یک از مجلسین انتخاب میشود تشکیل و در مورد اختلاف رسیدگی کرده گزارش خود را بمجلسین تقدیم مینماید هرگاه مجلس سنا و مجلس شورایملی گزارش را که کمیسیون مختلط داده است تصویب نمودند قانون مزبور برای توشیح صحه ملوکانه ارسال میشود.

در صورتیکه مجلسین در گزارش کمیسیون مختلط نیز توافق نظر حاصل نکردند مورد اختلاف بعرض ملوکانه می رسد هرگاه اعلیحضرت همایون شاهنشاهی نظر مجلس شورای ملی را تصویب فرمودند امر با اجرا میدهند والا موضوع تا شش ماه مسکوت مانده و عندالاقضاء ممکن است بعد از انقضای اینمدت به عنوان طرح یا لایحه جدیدی در یکی از مجلسین مطرح شود.

اصل ۴۸ و هریک از اصول دیگر قانون اساسی مورخ ۱۴ ذیقعه الحرام ۱۳۲۴ قمری و متمم آن که مخالف مقررات این اصل است نسخ می شود.

اصل چهل و هشتم [معتبر تا تاریخ ۱۸ اردیبهشت ۱۳۲۸]^{۳۲}

هرگاه مطلبی که از طرف وزیری پس از تحقیق و تصحیح در مجلس سنا بمجلس شورای ملی رجوع می شود قبول نیافت در صورت اهمیت مجلس ثالثی مرکب از اعضای مجلس سنا و شورای ملی بحکم انتخاب اعضای دو مجلس را در شورای ملی قرائت میکنند اگر موافقت دست داد فیها والاشرح مطلب را بعرض حضور ملوکانه میرسانند هرگاه رأی مجلس شورای ملی را تصدیق فرمودند مجری می شود اگر تصدیق نفرمودند امر بتجدید مذاکره و مذاقه خواهند فرمود و اگر باز اتفاق آراء حاصل نشد و مجلس سنا با اکثریت دو ثلث آراء انفصال مجلس شورای ملی را تصویب نمودند و هیئت وزراء هم جداگاه انفصال مجلس شورای ملی را تصویب نمودند فرمان همایونی بانفصال مجلس شورای ملی صادر میشود و اعلیحضرت همایونی در همان فرمان حکم بتجدید انتخابات میفرمایند و مردم حق خواهند داشت منتخبین سابق را مجدداً انتخاب کنند.

اصل چهل و نهم

منتخبین جدید طهران باید بفاصله یکماه و منتخبین ولایات بفاصله سه ماه حاضر شوند و چون منتخبین دارالخلافه حاضر شدند مجلس افتتاح و مشغول کار خواهند شد لیکن در ماده متنازع فیها گفتگو نمیکند تا منتخبین ولایات برسند هرگاه مجلس جدید پس از حضور

^{۲۹} در پایگاه قوانین و دستور «را میتوان» آمده است. «می توان» با رویه ای که از خاطرات دولتمردان وقت شنیده ایم سازگار نیست. از منظر فن قانون نویسی نیز حکم «امکان انحلال مجدد»، نیاز به تصریح به چنین علتی ندارد و به صورت کلی می آید. چون که امکان انحلال به همان علت، فرقی با امکان انحلال مجدد ندارد. تصریح به علت به آن خاطر است که امکان انحلال به علتی دیگر وجود دارد و صرفاً به همان علت تصریح شده وجود ندارد. در نسخه نخست وزیری «را» افتاده است.

^{۳۰} در نسخه نخست وزیری «مختلفی» آمده است. در حالی که چند خط پایین تر در همین نسخه مختلط آمده و معنای درست هم مختلط است که در پایگاه قوانین نیز آمده است.

^{۳۱} در پایگاه قوانین «بعده» آمده است.

^{۳۲} متن از پایگاه قوانین مأخوذ است.

تمام اعضاء باکتریت تام همان رای سابق را امضاء کرد ذات مقدس همایونی آن رای مجلس شورایملی را تصویب فرموده امر باجرا میفرمایند.

اصل پنجاهم

در هر دورهٔ انتخابیه که عبارت از دو سال است یک نوبت بیشتر امر بتجدید منتخبین نخواهد شد.

اصل پنجاهویکم

مقرر آنکه سلاطین اعقاب و اخلاف ما حفظ این حدود و اصول را که برای تشیید مبانی دولت و تاکید اساس سلطنت و نگهبانی دستگاه معدلت و آسایش ملت برقرار و مجری فرمودیم وظیفهٔ سلطنت خود دانسته در عهده شناسند.

هو الله تعالی

این قوانین اساسی مجلس شورایملی و مجلس سنا که حاوی پنجاهویک اصل است صحیح است.

چهاردهم شهر ذی قعده ۱۳۲۴ محل صحه همایونی

امضاء ولیعهد و امضاء مشیرالدوله

[متمم قانون اساسی] ۳۳

[۱]

بسم الله الرحمن الرحيم

اصولی که برای تکمیل قوانین اساسیه مشروطیت دولت علیه ایران بر قانون اساسی که در تاریخ چهاردهم شهر ذی القعدة الحرام یکهزار و سیصد و بیست و چهار بصحةٔ مرحوم مغفور شاهنشاه سعید مظفرالدین شاه قاجار نور الله مضجعه موشح شده اضافه می شود از قرار ذیل است.

کلیات

اصل اول

مذهب رسمی ایران اسلام و طریقهٔ حقهٔ جعفریه اثنی عشریه است باید پادشاه ایران دارا و مروج این مذهب باشد.

اصل دوم

مجلس مقدس شورای ملی که بتوجه و تأیید حضرت امام عصر عجل الله فرجه و بذل مرحمت اعلیحضرت شاهنشاه اسلام خلد الله سلطانه و مراقبت حجج اسلامیه کثر الله امثالهم و عامهٔ ملت ایران تأسیس شده است باید در هیچ عصری از اعصار مواد قانونیه آن مخالفتی با قواعد مقدسهٔ اسلام و قوانین موضوعهٔ حضرت خیر الانام صلی الله علیه و آله وسلم [۲] نداشته باشد و معین است که تشخیص مخالفت قوانین موضوعه با قواعد اسلامیّه بر عهدهٔ علمای اعلام ادام الله برکات وجودهم بوده و هست لهذا رسماً مقرر است در هر عصری از اعصار هیئتی که کمتر از پنج نفر نباشد از مجتهدین و فقهای متدینین که مطلع از مقتضیات زمان هم باشند باین طریق که علمای اعلام

^{۳۳} این عنوان بر صدر سند وجود ندارد. صدر سند فاقد عنوان است.

و حجج اسلام مرجع تقلید شیعه اسامی بیست نفر از علما که دارای صفات مذکوره باشند معرفی بمجلس شورای ملی بنمایند پنج نفر از آنها را یا بیشتر بمقتضای عصر اعضای مجلس شورای ملی بالائتفاق یا بحکم قرعه تعیین نموده بسمت عضویت بشناسند تا موادیکه در مجلسین عنوان میشود بدقت مذاکره و غوررسی نموده هریک ازان مواد معنونه که مخالفت با قواعد مقدسه اسلام داشته باشد طرح و رد نمایند که عنوان قانونیت پیدا نکند و رأی این هیأت علماء در اینباب مطاع و متبع خواهد بود و این ماده تا زمان ظهور حضرت حجة عصر عجل الله فرجه تغییرپذیر نخواهد بود

اصل سیم

حدود مملکت ایران و ایالات و ولایات و بلوکات آن تغییر پذیر نیست مگر بموجب قانون

اصل چهارم

پای تخت ایران طهران است

اصل پنجم

الوان رسمی بیرق ایران سبز و سفید و سرخ و علامت شیر و خورشید است

اصل ششم

جان و مال اتباع خارجه مقیمین^{۳۴} خاک ایران مأمون و محفوظ است مگر در مواردیکه قوانین مملکتی استثنا میکند

اصل هفتم

اساس مشروطیت جزءاً و کلاً تعطیل بردار نیست

حقوق ملت ایران

[۳]

اصل هشتم

اهالی مملکت ایران در مقابل قانون دولتی متساوی الحقوق خواهند بود

اصل نهم

افراد مردم از حیث جان و مال و مسکن و شرف محفوظ و مصون از هر نوع تعرض هستند و متعرض احدی نمیتوان شد مگر بحکم و ترتیبی که قوانین مملکت معین مینماید

اصل دهم

غیر از مواقع ارتکاب جنحه و جنایات و تقصیرات عمده هیچکس را نمیتوان فوراً دستگیر نمود مگر بحکم کتبی رئیس محکمه عدلیه بر طبق قانون و درآنصورت نیز باید گناه مقصر فوراً یا منتهی در ظرف بیست و چهار ساعت باو اعلام و اشعار شود

^{۳۴} در نسخه محمدعلی شاهی پای نخست نقطه ندارد.

اصل یازدهم

هیچکس را نمیتوان از محکمه که باید درباره او حکم کند منصرف کرده مجبوراً بمحکمه دیگر رجوع دهند

اصل دوازدهم

حکم و اجرای هیچ مجازاتی نمی شود مگر بموجب قانون

اصل سیزدهم

منزل و خانه هرکس در حفظ و امان است در هیچ مسکنی قهرأ نمی توان داخل شد مگر بحکم ترتیبی که قانون مقرر نموده

اصل چهاردهم

هیچیک از ایرانیان را نمی توان نفی بلد یا منع از اقامت در محلی یا مجبور باقامت محل معینی نمود مگر در مواردیکه قانون تصریح میکند

اصل پانزدهم

هیچ ملکی را از تصرف صاحب ملک نمی توان بیرون کرد مگر با مجوز شرعی و آن نیز پس از تعیین و تأدیة [۴] قیمت عادلانه است

اصل شانزدهم

ضبط املاک و اموال مردم بعنوان مجازات و سیاست ممنوع است مگر بحکم قانون

اصل هفدهم

سلب تسلط مالکین و متصرفین از املاک و اموال متصرفه ایشان بهر عنوان که باشد ممنوع است مگر بحکم قانون

اصل هیجدهم

تحصیل و تعلیم علوم و معارف و صنایع آزاد است مگر آنچه شرعاً ممنوع باشد

اصل نوزدهم

تأسیس مدارس بمخارج دولتی و ملتی و تحصیل اجباری باید مطابق قانون وزارت علوم و معارف مقرر شود و تمام مدارس و مکاتب باید در تحت ریاست عالیه و مراقبت وزارت علوم و معارف باشد

اصل بیستم

عامه مطبوعات غیر از کتب ضلال و مواد مضره بدین مبین آزاد و ممیزی در آنها ممنوع است ولی هرگاه چیزی مخالف قانون مطبوعات در آنها مشاهده شود نشر دهنده یا نویسنده برطبق قانون مطبوعات مجازات میشود اگر نویسنده معروف و مقیم ایران باشد ناشر و طابع و موّزع از تعرّض مصون هستند

اصل بیست و یکم

انجمن ها و اجتماعاتی که مولّد فتنه دینی و دینوی و مخلّ بنظم نباشند در تمام مملکت آزاد است ولی مجتمعی با خود اسلحه نباید داشته باشند و ترتیباتی را که قانون در اینخصوص مقرر میکند باید متابعت نمایند اجتماعات در شوارع و میدانهای عمومی هم باید تابع قوانین نظمیه باشند

اصل بیست و دویم

مراسلات پستی کلیه محفوظ و از ضبط و کشف مصون است مگر در مواردیکه قانون استثنا میکند

اصل بیست و سیم

افشا یا توقیف مخابرات تلگرافی بدون اجازه صاحب تلگراف ممنوع است مگر در مواردیکه قانون معین میکند

اصل بیست و چهارم

اتباع خارجه میتوانند قبول تبعیت ایران را بنمایند قبول و بقای آنها بر تبعیت و خلع آنها از تبعیت بموجب قانون جداگانه است

اصل بیست و پنجم

تعرض بمأمورین دیوانی در تقصیرات راجعه بمشاغل آنها محتاج بتحصیل اجازه نیست مگر در حق وزراء که رعایت قوانین مخصوصه دراینباب باید بشود

قوای مملکت

اصل بیست و ششم

قوای مملکت ناشی از ملت است طریقه استعمال آن قوی را قانون اساسی معین مینماید

اصل بیست و هفتم

قوای مملکت بسه^۲ شعبه تجزیه می شود

اول قوه مقننه که مخصوص است بوضع و تهذیب قوانین و این قوه ناشی میشود از اعلیحضرت شاهنشاهی و مجلس شورای ملی و مجلس سنا و هریک از این سه^۲ منشاء حق انشاء قانون را دارد ولی استقرار آن موقوف است بعدم مخالفت [۶] با موازین شرعیه و تصویب مجلسین و توشیح بصحّه همایونی لکن وضع و تصویب قوانین راجعه بدخل و خرج مملکت از مختصات مجلس شورای ملی است

شرح و تفسیر قوانین از وظایف مختصّه مجلس شورای ملی است

دویم قوه قضائیه و حکمیّه که عبارتست از تمیز حقوق و این قوه مخصوص است بمحاکم شرعیه در شرعیّات و بمحاکم عدلیّه در عرفیّات

سیم قوه اجرائیه که مخصوص پادشاه است یعنی قوانین و احکام بتوسط وزراء و مأمورین دولت بنام نامی اعلیحضرت همایونی اجرا می شود بترتیبی که قانون معین میکند

اصل بیست و هشتم

قوای ثلثه مزبوره همیشه از یکدیگر ممتاز و منفصل خواهد بود

اصل بیست و نهم

منافع مخصوصه هر ایالت و ولایت و بلوک بتصویب انجمنهای ایالتی و ولایتی بموجب قوانین مخصوصه آن مرتب و تسویه می شود.

حقوق اعضای مجلسین

۱۸

اصل سی ام

وکلائی مجلس شورای ملی و مجلس سنا از طرف تمام ملت وکالت دارند نه فقط از طرف طبقات مردم یا ایالات و ولایات و بلوکاتی که آنها را انتخاب نموده اند

[۷]

اصل سی و یکم

یک نفر نمیتواند در زمان واحد عضویت هر دو مجلس را دارا باشد.

اصل سی و دویم

چنانچه یکی از وکلا در ادارات دولتی موظفاً مستخدم بشود از عضویت مجلس منفصل میشود و مجدداً عضویت او در مجلس موقوف باستعفای از شغل دولتی و انتخاب از طرف ملت خواهد بود

اصل سی و سیّم

هریک از مجلسین حق تحقیق و تفحص در هر امری از امور مملکتی دارند

اصل سی و چهارم

مذاکرات مجلس سنا در مدت انفصال مجلس شورای ملی بی نتیجه است

حقوق سلطنت ایران

اصل سی و پنجم

سلصنت ودیعه ای است که بموهبت الهی^{۳۵} از طرف ملت بشخص پادشاه مفوض شده

اصل سی و ششم [معتبر از تاریخ ۲۲ آذر ۱۳۰۴]

سلطنت مشروطه ایران از طرف ملت به وسیله مجلس مؤسسان به شخص اعلیحضرت، شاهنشاه رضاشاه پهلوی تفویض شد و در اعقاب ذکور ایشان نسل بعد نسل برقرار خواهد بود.

^{۳۵} عبارت «بموهبت الهی» بالاتر از سطر به متن نسخه محمدعلی شاهی اضافه شده، آن هم نه به قلم و نستعلیق متن اصلی که به شکسته ای با قلم نازک تر است. کاملاً شبیه قلم و خطی که محمدعلی شاه متن را توشیح و امضا کرده است. الله عالم.

اصل سی و ششم [معتبر تا تاریخ ۲۲ آذر ۱۳۰۴]

سلطنت مشروطه ایران در شخص ^{۳۶}علیهحضرت شاهنشاهی السلطان محمدعلی شاه قاجار ادام الله سلطنته و اعقاب ایشان نسل بعد نسل برقرار خواهد بود

۱۹

اصل سی و هفتم [معتبر از تاریخ ۲۲ آذر ۱۳۰۴]

ولایت عهد با پسر بزرگتر پادشاه که مادرش ایرانی الاصل باشد، خواهد بود، در صورتیکه پادشاه اولاد ذکور، نداشته باشد، تعیین ولیعهد بر حسب پیشنهاد پادشاه و تصویب مجلس شورایملی به عمل خواهد آمد. مشروط بر آنکه آن ولیعهد از خانواده قاجار نباشد، ولی در هر موقعیکه پسری برای پادشاه به وجود آید، حقا ولایتعهد با او خواهد بود.

اصل سی و هفتم [معتبر تا تاریخ ۲۲ آذر ۱۳۰۴]

ولایت عهد در صورت تعدد اولاد به پسر اکبر پادشاه که مادرش ایرانی الاصل و شاهزاده باشد میرسد و در صورتیکه برای پادشاه اولاد ذکور نباشد اکبر خاندان سلطنت با رعایت الاقرب فالاقرب برتبه ولایت عهد نائل می شود و هرگاه در صورت مفروضه فوق اولاد ذکوری برای پادشاه بوجود آید حقا ولایت عهد با او خواهد رسید

قانون تفسیر اصل ۳۷ متمم قانون اساسی موضوع کلمه ایرانی الاصل [معتبر از تاریخ ۱۴ آبان ۱۳۱۷]^{۳۷}

ماده واحده - منظور از مادر ایرانی الاصل مذکور در اصل سی و هفتم متمم قانون اساسی اعم است از مادری که مطابق شق دوم از ماده ۹۷۶ قانون مدنی دارای نسب ایرانی باشد یا مادری که قبل از عقد ازدواج با پادشاه یا ولیعهد ایران باقتضاء مصالح عالیه کشور به پیشنهاد دولت و تصویب مجلس شورای ملی بموجب فرمان پادشاه عصر صفت ایرانی باو اعطاء شده باشد.

این قانون که مشتمل بر یک ماده (واحد) است در جلسه چهاردهم آبان ماه یکهزار و سیصد و هفده بتصویب مجلس شورای ملی رسید.

رئیس مجلس شورای ملی - حسن اسفندیاری

اصل ۳۸ [معتبر از تاریخ ۱۸ شهریور ۱۳۴۶]

در موقع انتقال سلطنت ولیعهد وقتی میتواند شخصاً امور سلطنت را متصدی شود که دارای بیست سال تمام شمس باشد. اگر به این سن نرسیده باشد شهبانو مادر ولیعهد بلافاصله امور نیابت سلطنت را به عهده خواهد گرفت مگر اینکه از طرف پادشاه شخص دیگری به عنوان نایب السلطنه تعیین شده باشد. نایب السلطنه شورائی مرکب از نخست وزیر و رؤسای مجلسین و رئیس دیوان عالی کشور و چهار نفر از اشخاص خبیر و بصیر کشور به انتخاب خود تشکیل و وظائف سلطنت را طبق قانون اساسی با مشاوره آن شورا انجام خواهد داد تا ولیعهد به سن بیست سال تمام برسد.

در صورت فوت یا کناره گیری نایب السلطنه شورای مزبور موقتاً وظائف نیابت سلطنت را تا تعیین نایب السلطنه از طرف مجلسین از غیر خانواده قاجار انجام خواهد داد.

ازدواج شهبانو نایب السلطنه در حکم کناره گیری است.

^{۳۶} در نسخه محمدعلی شاهی «علیهحضرت» به خط اضافه شده، ریزتر از متن اصلی، اما ضخامت قلم و نستعلیق آن نشان می دهد احتمالاً کار همان خطاط است. این دو مورد اخیر را خط شناسان و نسخه شناسان باید اظهار نظر دقیق کنند.

^{۳۷} متن قانون مأخوذ از پایگاه قوانین است.

اصل سی و هشتم [معتبر از تاریخ ۲۲ آذر ۱۳۰۴ لغایت ۱۸ شهریور ۱۳۴۶]

در موقع انتقال سلطنت ولیعهد وقتی میتواند شخصاً امور سلطنت را متصدی شود که دارای بیست سال تمام شمسی باشد اگر باین سن نرسیده باشد نایب السلطنه ای از غیر خانواده قاجاریه از طرف مجلس شورایملی انتخاب خواهد شد.

۲۰

اصل سی و هشتم [معتبر تا تاریخ ۲۲ آذر ۱۳۰۴]

در موقع انتقال سلطنت ولیعهد وقتی میتواند شخصاً امور سلطنت را متصدی شود که سن او [۸] بهیجده سال بالغ باشد چنانچه باین سن نرسیده باشد با تصویب هیئت مجتمعه مجلس شورای ملی و مجلس سنا نایب السلطنه برای او انتخاب خواهد شد تا هیجده سالگی را بالغ شود.

اصل سی و نهم

هیچ پادشاهی بر تخت سلطنت نمیتواند جلوس کند مگر اینکه قبل از تاجگذاری در مجلس شورای ملی حاضر شود با حضور اعضای مجلس شورای ملی و مجلس سنا و هیئت وزراء بقرار ذیل قسم یاد نماید

من خداوند قادر متعال را گواه گرفته بکلام الله مجید و آنچه نزد خدا محترم است قسم یاد میکنم که تمام هم خود را مصروف حفظ استقلال ایران نموده حدود مملکت و حقوق ملت را محفوظ و محروس بدارم قانون اساسی مشروطیت ایران را نگهبان و برطبق آن و قوانین مقرر سلطنت نمایم و در ترویج مذهب جعفری اثنی عشری سعی و کوشش نمایم و در تمام اعمال و افعال خداوند عزّ شأنه را حاضر و ناظر دانسته منظوری جز سعادت و عظمت دولت و ملت ایران نداشته باشم و از خداوند مستعان در خدمت بترقی ایران توفیق میطلبم و از ارواح طیّبه اولیای اسلام استمداد میکنم

اصل چهلم

همین طور شخصی که بنیابت سلطنت منتخب میشود نمیتواند متصدی این امر شود مگر اینکه قسم مزبور فوق را یاد نموده باشد

اصل ۴۱ [معتبر از تاریخ ۱۸ شهریور ۱۳۴۶]

در موقع رحلت پادشاه طبق اصل ۳۸ عمل خواهد شد. در این مورد و همچنین در مورد انتقال سلطنت هرگاه نایب السلطنه به ترتیب مقرر در اصل مذکور معلوم نشده باشد از طرف مجلسین در جلسه فوق العاده مشترک نایب السلطنه ای از غیر خانواده قاجار انتخاب خواهد شد و تا انتخاب نایب السلطنه هیئتی مرکب از نخست وزیر و رؤسای مجلسین و رئیس دیوان عالی کشور و سه نفر از بین نخست وزیران سابق یا رؤسای سابق مجلسین به انتخاب هیئت دولت موقتاً امور نیابت سلطنت را عهده دار خواهد شد.

نایب السلطنه ای که به ترتیب مذکور در این اصل و اصل سی و هشتم عهده دار امور نیابت سلطنت می شود نیز باید طبق اصل سی و نه سوگند یاد کند.

هر کس به مقام نیابت سلطنت برسد از رسیدن به مقام سلطنت ممنوع است.

اصل چهل و یکم [معتبر تا تاریخ ۱۸ شهریور ۱۳۴۶]

در موقع رحلت پادشاه مجلس شورای ملی و مجلس سنا لزوماً منعقد خواهد شد و انعقاد مجلسین زیاده از ده روز بعد از فوت پادشاه نباید بتعویق یفتد

[۹]

اصل ۴۲ [معتبر از تاریخ ۱۸ شهریور ۱۳۴۶]

در هر مورد که نایب السلطنه از طرف مجلسین انتخاب می شود انعقاد جلسه مشترک مجلسین بیش از ده روز نباید به تعویق بیفتد.

هرگاه دوره نمایندگی نمایندگان هر دو مجلس و یا یکی از آنها منقضی شده باشد و نمایندگان جدید انتخاب نشده باشند نمایندگان سابق حاضر می شوند و مجلسین منعقد می گردد.

در صورت انحلال یک یا هر دو مجلس تا تشکیل مجلس جدید و انتخاب نایب السلطنه امور نیابت سلطنت موقتاً به عهده هیئت مذکور در اصل ۴۱ خواهد بود.

پادشاه می تواند در موقع مسافرت و در غیاب خود شورائی برای اداره امور سلطنت انتخاب و یا نایب السلطنه تعیین کند که با مشاوره شورای مزبور امور سلطنت را موقتاً برای مدت مسافرت و در غیاب پادشاه انجام دهد.

اصل چهل و دویم [معتبر تا تاریخ ۱۸ شهریور ۱۳۴۶]

هرگاه دوره وکالت وکلای هر دو یا یکی از مجلسین در زمان حیوة پادشاه منقضی شده باشد و وکلای جدید در موقع رحلت پادشاه هنوز معین نشده باشند وکلای سابق حاضر و مجلسین منعقد میشود

اصل چهل و سیم

شخص پادشاه نمی تواند بدون تصویب و رضای مجلس شورای ملی و مجلس سنا متصدی امور مملکت دیگری شود

اصل چهل و چهارم

شخص پادشاه از مسئولیت مبری است وزراء دولت در هرگونه امور مسئول مجلسین هستند

اصل چهل و پنجم

کلیه قوانین و دستخطهای پادشاه در امور مملکتی وقتی اجراء میشود که بامضای وزیر مسئول رسیده باشد و مسئول صحت مدلول آن فرمان و دستخط همان وزیر است

اصل چهل و ششم

عزل و نصب وزراء بموجب فرمان همایون پادشاه است

اصل چهل و هفتم

اعطای درجات نظامی و نشان و امتیازات افتخاری با مراعات قانون مختص شخص پادشاه است

اصل چهل و هشتم

انتخاب مأمورین رئیسۀ دوائر دولتی از داخله و خارجه با تصویب وزیر مسئول از حقوق پادشاه است مگر در مواقعی که قانون استثنا نموده باشد ولی تعیین سایر مأمورین راجع پادشاه نیست مگر در مواردیکه قانون تصریح میکند

اصل چهل و نه متمم قانون اساسی [معتبر از تاریخ ۲۶ اردیبهشت ۱۳۳۶]^{۳۸}

صدور فرامین و احکام برای اجرای قوانین از حقوق پادشاه است بدون اینکه هرگز اجرای آن قوانین را تعویق نمایند - در قوانین راجع به امور مالیه مملکت که از مختصات مجلس شورای ملی است چنانچه اعلیحضرت پادشاه تجدیدنظری را لازم بدانند برای رسیدگی مجدد به مجلس شورای ملی ارجاع می نمایند - در صورتی که مجلس شورای ملی با اکثریت سه ربع از حاضرین در مرکز نظر سابق مجلس را تایید نمود اعلیحضرت شاهنشاه قانون را توشیح خواهند فرمود.

۲۲

اصل چهل و نهم [معتبر تا تاریخ ۲۶ اردیبهشت ۱۳۳۶]

صدور فرامین و احکام برای اجرای قوانین از حقوق پادشاه است بدون اینکه هرگز اجرای [۱۰] آن قوانین را تعویق یا توقیف نماید

اصل پنجاهم

فرمانفرمائی کل قشون بری و بحری با شخص پادشاه است

اصل پنجاه و یکم

اعلان جنگ و عقد صلح با پادشاه است

اصل پنجاه و دوم

عهدنامه‌هایی که مطابق اصل بیست و چهارم قانون اساسی مورخه چهاردهم ذی القعدة یک هزار و سیصد و بیست و چهار استتار آنها لازم باشد بعد از رفع محذور همینکه منافع و امنیت مملکتی اقتضا نمود با توضیحات لازمه باید از طرف پادشاه بمجلس شورای ملی و سنا اظهار شود.

اصل پنجاه و سیم

فصول مخفیة هیچ عهدنامه مبطل فصول آشکار آن عهدنامه نخواهد بود

اصل پنجاه و چهارم

پادشاه میتواند مجلس شورای ملی و مجلس سنا را بطور فوق العاده امر بانعقاد فرماید

اصل پنجاه و پنجم

ضرب سکه با موافقت قانون بنام پادشاه است

اصل پنجاه و ششم

مخارج و مصارف دستگاه سلطنتی باید قانوناً معین باشد

اصل پنجاه و هفتم

اختیارات و اقتدارات سلطنتی فقط همان است که در قوانین مشروطیت حاضره تصریح شده

^{۳۸} در نسخه نخست وزیری موجود نبود. متن از دستور مأخوذ است.

راجع بوزراء

اصل پنجاه و هشتم

هیچکس نمیتواند بمقام وزارت برسد مگر آنکه مسلمان و ایرانی الاصل و تبعه ایران باشد

[۱۸]

اصل پنجاه و نهم

شاهزادگان طبقه اولی یعنی پسر و برادر و عموی پادشاه عصر نمی توانند بوزارت منتخب شوند

اصل شصتم

وزراء مسئول مجلسین هستند و در هر مورد که از طرف یکی از مجلسین احضار شوند باید حاضر گردند و نسبت باموریکه محول بآنها است حدود مسئولیت خود را منظور دارند

اصل شصت و یکم

وزراء علاوه بر اینکه به تنهایی مسئول مشاغل مختصه وزارت خود هستند بهیئت اتفاق نیز در کلیات امور در مقابل مجلس مسئول و ضامن اعمال یکدیگرند

اصل شصت و دوم

عده وزراء را بر حسب اقتضاء قانون معین خواهد کرد

اصل شصت و سوم

لقب وزارت افتخاری بکلی موقوف است

اصل شصت و چهارم

وزراء نمی توانند احکام شفاهی یا کتبی پادشاه را مستمسک قرار داده سلب مسئولیت از خودشان بنمایند

اصل شصت و پنجم

مجلس شورای ملی یا سنا می تواند وزراء را در تحت مؤاخذه و محاکمه درآورد

اصل شصت و ششم

مسئولیت وزراء و سیاستی را که راجع بآنها می شود قانون معین خواهد نمود

اصل شصت و هفتم

در صورتیکه مجلس شورای ملی یا مجلس سنا باکثرت تامه عدم رضایت خود را از هیئت وزراء یا وزیری اظهار نمایند آن هیئت یا آن وزیر از مقام وزارت منعزل میشود

اصل شصت و هشتم

وزراء موظفاً نمی توانند خدمت دیگری غیر از شغل خودشان در عهده گیرند

اصل شصت و نهم

مجلس شورای ملی یا مجلس سنا تقصیر وزراء را در محضر دیوانخانه تمیز عنوان خواهند نمود دیوانخانه مزبوره با حضور تمام اعضاء مجلس محاکمات دائره خود محاکمه خواهد کرد مگر وقتی که بموجب قانون اتهام و اقامه دعوی از دائره ادارات دولتی مرجوعه بشخص وزیر خارج و راجع بخود وزیر باشد

تنبیه

مادامیکه محکمه تمیز تشکیل نیافته است هیئتی منتخب از اعضاء مجلسین بعده متساوی نائب مناب محکمه تمیز خواهد شد

اصل هفتادم

تعیین تقصیر و مجازات وارده بر وزراء در موقعیکه مورد اتهام مجلس شورای ملی یا مجلس سنا شوند و یا در امور اداره خود دچار اتهامات شخصی مدعیان گردند منوط بقانون مخصوص خواهد بود

اقتدارات محاکمات

اصل هفتاد و یکم

دیوان عدالت عظمی و محاکم عدلیه و مرجع رسمی تظلمات عمومی هستند و قضاوت در امور شرعیّه با عدول مجتهدین جامع الشرائط است

اصل هفتاد و دوم

منازعات راجعه بحقوق سیاسیّه مربوط بمحاکم عدلیّه است مگر در مواقعیکه قانون استثنا نماید

اصل هفتاد و سیم

تعیین محاکم عرفیه منوط بحکم قانون است و کسی نمی تواند بهیچ اسم و رسم محکمه برخلاف مقررات قانون تشکیل نماید

اصل هفتاد و چهارم

هیچ محکمه ممکن نیست منعقد گردد مگر بحکم قانون

اصل هفتاد و پنجم

در تمام مملکت فقط یک دیوانخانه تمیز برای امور عرفیه دائر خواهد بود آن هم در شهر پای تخت و این دیوانخانه تمیز در هیچ محاکمه ابتداء رسیدگی نمیکند مگر در محاکماتیکه راجع بوزراء باشد

اصل هفتاد و ششم

انعقاد کلیه محاکمات علنی است مگر آنکه علنی بودن آن مخل نظم یا منافی عصمت باشد در اینصورت لزوم اخفا را محکمه اعلام مینماید

اصل هفتاد و هفتم

در ماده تقصیرات سیاسیّه و مطبوعات چنانچه محرمانه بودن محاکمه صلاح باشد باید باتفاق آراء جمیع اعضاء محکمه بشود

اصل هفتاد و هشتم

احکام صادره از محاکم باید مدلل و موجه و محتوی فصول قانونیه که برطبق آنها حکم صادر شده است بوده و علناً قرائت شود

اصل هفتاد و نهم

در موارد تقصیرات سیاسیّه و مطبوعات هیئت منصفین در محاکم حاضر خواهند بود

اصل هشتادم

رؤسا و اعضای محاکم عدلیّه بترتیبی که قانون عدلیه معین میکند منتخب و بموجب فرمان همایونی منصوب میشوند

اصل هشتاد و یکم

هیچ حاکم محکمه عدلیه را نمی توان از شغل خود موقتاً یا دائماً بدون محاکمه و ثبوت تقصیر تغییر داد مگر این که خودش استعفا نماید

اصل هشتاد و دوم

تبدیل مأموریت حاکم محکمه عدلیّه ممکن نمیشود مگر برضای خود او

قانون تفسیر اصل ۸۲ متمم قانون اساسی مصوب ۲۶ مرداد ۱۳۱۰ شمسی [معتبر تا تاریخ اول آذر ۱۳۳۱، منسوخ به موجب

ماده ۱۶ لایحه قانونی اصلاح قانون استخدام قضاة مصوب ۲۹ شهریور ۱۳۳۱ نخست وزیر دارای اختیار قانون گذاری]^{۳۹}

ماده اول - مقصود از اصل ۸۲ متمم قانون اساسی آنست که هیچ حاکم محکمه عدلیه را نمیتوان بدون رضای خود او از شغل قضائی به شغل اداری و یا بصاحبمنصبی پارکه منتقل نمود و تبدیل محل مأموریت قضاة با رعایت رتبه آنان مخالف با اصل مذکور نیست

ماده دوم - مأموریت هیچیک از قضاة و صاحبمنصبان پارکه در نقاط بد اب و هوا بیش از سه سال نباید بطول انجامد مگر با رضایت خود مامور از تاریخ اختتام مأموریت هر قاضی و صاحب منصب پارکه در نقاط بد اب و هوا تا پنجسال بان مامور نمیتوان در هیچ نقطه بد اب و هوایی مأموریت داد مگر با رضای خود او هر یکسال مأموریت اشخاص فوق پس از اجرای اینقانون در نقاط بد اب و هوا در موقع ترفیع دو سال محسوب میشود مشروط بر اینکه لااقل دو سال تمام در نقاط مذکور مأموریت داشته باشد

تبصره - نقاط بد اب و هوای مذکور در این ماده بموجب نظامنامه وزارت عدلیه معین خواهد شد

ماده سوم - قضائی که با رعایت ماده اول این قانون محل مأموریت آنها تبدیل شده و از قبول مأموریت امتناع نمایند متمد محسوب و در محکمه انتظامی تعقیب و مطابق نظامنامه های وزارت عدلیه مجازات خواهند شد

ماده سوم - نسبت بفارغ التحصیل های کلاس قضائی دوره اول شرط دوم ماده اول قانون استخدام قضاة و صاحبمنصبان پارکه مصوب ۲۸ اسفند ۱۳۰۶ لازم الرعایه نیست

ماده پنجم - اینقانون از ۱۵ شهریور ماه ۱۳۱۰ بموقع اجرا گذارده میشود.

^{۳۹} متن قانون مأخوذ از پایگاه قوانین است.

چون بموجب قانون ۲۴ فروردین ماه ۱۳۱۰ وزیر عدلیه مجاز است کلیه لوایح قانونی را که مجلس شورای ملی پیشنهاد مینماید پس از تصویب کمیسیون فعلی قوانین عدلیه بموقع اجرا کذارده و پس از آزمایش آنها در عمل نواقصی را که در ضمن جریان ممکن است معلوم شود رفع و قوانین مزبوره را تکمیل نموده ثانیاً برای تصویب بمجلس شورای ملی پیشنهاد نماید علیهذا قانون تفسیر اصل ۸۲ متمم قانون اساسی مشتمل بر پنج ماده که در تاریخ بیست و ششم امرداد ماه ۱۳۱۰ شمسی به تصویب کمیسیون قوانین عدلیه مجلس شورای ملی رسیده قابل اجراست عین قانون بضمیمه فرمان همایون ملوکانه در کابینه ریاست وزراء ضبط است

مهر کابینه ریاست وزراء

رییس مجلس شورای ملی - دادگر

[۱۴]

اصل هشتادوسیم

تعیین شخص مدعی عموم با تصویب حاکم شرع در عهده پادشاه است

اصل هشتادوچهارم

مقرری اعضای محاکم عدلیه بموجب قانون معین خواهد شد

اصل هشتادوپنجم

رؤسای محاکم عدلیه نمیتوانند قبول خدمات موظفه دولتی را بنمایند مگر این که آن خدمت را مجاناً بر عهده گیرند و مخالف قانون هم نباشد

اصل هشتادوششم

در هر کرسی ایالتی یک محکمه استیناف برای امور عدلیه مقرر خواهد شد بترتیبی که در قوانین عدلیه مطرح است

اصل هشتادوهفتم

محاکم نظامی موافق قوانین مخصوصه در تمام مملکت تأسیس خواهد شد

اصل هشتادوهشتم

حکمت منازعه در حدود ادارات و مشاغل دولتی بموجب مقررات قانون بمحکمه تمیز راجع است

اصل هشتادونهم

دیوانخانه عدلیه و محکمه ها وقتی احکام و نظامنامه های عمومی و ایالتی و ولایتی و بلدی را مجری خواهند داشت که آنها مطابق با قانون باشند

در خصوص انجمنهای ایالتی و ولایتی

اصل نودم

در تمام ممالک محروسه انجمنهای ایالتی و ولایتی به موجب نظامنامه مخصوص مرتب میشود و قوانین اساسیه آن انجمنها از این قرار است

[۱۵]

اصل نودویکم

اعضای انجمنهای ایالتی و ولایتی بلاواسطه از طرف اهالی انتخاب میشوند مطابق نظامنامه انجمنهای ایالتی و ولایتی

اصل نودودوم

انجمنهای ایالتی و ولایتی اختیار نظارت تامه در اصلاحات راجعه بمنافع عامه دارند با رعایت حدود قوانین مقررّه

اصل نودوسیم

صورت خرج و دخل ایالات از هر قبیل بتوسط انجمنهای ایالتی و ولایتی طبع و نشر میشود.

در خصوص مالیه

اصل نودوچهارم

هیچ قسم مالیات برقرار نمیشود مگر بحکم^{۴۰} قانون

اصل نودوپنجم

مواردی را که از دادن مالیات معاف توانند شد قانون مشخص خواهد نمود

اصل نودوششم

میزان مالیات را همه ساله مجلس شورای ملی باکثریت تصویب و معین خواهد نمود

اصل نودوهفتم

در مواد مالیاتی هیچ تفاوت و امتیازی فیما بین افراد ملت گذارده نخواهد شد

اصل نودوهشتم

تخفیف و معافیت از مالیات منوط بقانون مخصوص است

اصل نودونهم

غیر از مواقعه که قانون صراحه مستثنی میدارد بهیچ عنوان از اهالی چیزی مطالبه نمیشود مگر باسم مالیات مملکتی و ایالتی و ولایتی و بلدی

^{۴۰} در نسخه محمدعلی شاهی حرف با در ابتدای کلمه نقطه ندارد.

اصل صدم

هیچ مرسوم و انعامی بخزینۀ دولت حواله نمیشود مگر بموجب قانون

اصل صدویکم

اعضای دیوان محاسبات را مجلس شورای ملی برای مدتیکه بموجب قانون مقرر میشود تعیین خواهد نمود

اصل صدودوم

دیوان محاسبات مأمور بمعاینه و تفکیک محاسبات اداره مالیه و تفریغ حساب کلیۀ محاسبین خزانه است و مخصوصاً مواظب است که هیچ یک از فقرات مخارج معینۀ در بودجه از میزان مقرر تجاوز ننموده تغییر و تبدیل نپذیرند و هر وجهی در محلّ خود بمصرف برسد و همچنین معاینه و تفکیک محاسبۀ مختلفۀ کلیۀ ادارات دولتی را نموده اوراق سند خرج محاسبات را جمع آوری خواهد کرد و صورت کلیۀ محاسبات مملکتی را باید بانضمام ملاحظات خود تسلیم مجلس شورای ملی نماید

اصل صدوسیّم

ترتیب و تنظیم و اداره این دیوان بموجب قانون است

قشون**اصل صدوچهارم**

ترتیب گرفتن قشون را قانون معین مینماید تکالیف و حقوق اهل نظام و ترقی در مناصب بموجب قانون است

اصل صدوپنجم

مخارج نظامی هرساله از طرف مجلس شورای ملی تصویب میشود

اصل صدوششم

هیچ قشون نظامی خارجه به خدمت دولت قبول نمیشود و در نقطۀ از نقاط مملکت نمیتواند اقامت و یا عبور کند مگر^{۴۱} بموجب قانون

اصل صدوهفتم

حقوق و مناصب و شئون اهل نظام سلب نمیشود مگر بموجب قانون.

[دست خط شاه به صورت مورب و شکسته ذیل اصل صدوهفتم در حاشیۀ سفید پایین صفحه]

بسمه تبارک و تعالی

متّم نظامنامه اساسی ملاحظه شد

^{۴۱} در نسخۀ محمدعلی شاهی فاقد سرکش است.

تماماً صحیح است و شخص همایون ما انشاء الله حافظ و ناظر کلیه آن خواهیم بود اعقاب و اولاد ما هم انشاء الله مقوی این اصول و اساس مقدس خواهند بود ۲۹ شعبان قوی‌ئیل ۱۳۲۵ در قصر سلطنتی طهران {امضا}

اصل الحاقی بمتنم قانون اساسی [معتبر از تاریخ ۱۸ اردیبهشت ۱۳۲۸]^{۴۲}

۲۹

در هر موقعی که مجلس شورایملی و مجلس سنا هر یک جداگانه خواه مستقلاً خواه نظر پیشنهاد دولت لزوم تجدیدنظر در یک یا چند اصل معین از قانون اساسی یا متمم آنرا باکثرتیت دو ثلث کلیه اعضاء خود تصویب نمایند و اعلیحضرت همایون شاهنشاهی نیز نظر مجلسین را تأیید فرمایند فرمان همایونی برای تشکیل مجلس مؤسسان و انتخابات اعضاء آن صادر میشود.

مجلس مؤسسان مرکب خواهد بود از عده ای که مساوی باشد با مجموع عده قانونی اعضاء مجلس شورایملی و مجلس سنا. انتخابات مجلس مؤسسان طبق قانونیکه بتصویب مجلسین خواهد رسید بعمل خواهد آمد. اختیارات مجلس مزبور محدود خواهد بود به تجدیدنظر در همان اصل یا اصول بخصوص که مورد رأی مجلسین و تأیید اعلیحضرت همایون شاهنشاهی بوده است. تصمیمات مجلس مؤسسان باکثرتیت دو ثلث آراء کلیه اعضاء اتخاذ و پس از موافقت اعلیحضرت همایون شاهنشاهی معتبر و مجری خواهد بود. این اصل شامل هیچیک از اصول قانون اساسی و متمم آن مربوط بدین مقدس اسلام و مذهب رسمی کشور (طریقه حقه جعفری اثنی عشریه) و یا مربوط بسلطنت مشروطه ایران است نمیگردد و اصول مزبور الی الابد غیرقابل تغییر است.

در مورد اصول چهار و پنج و شش و هفت قانون اساسی و تفسیر مربوط باصل ۷ و همچنین در اصل هشت قانون اساسی و اصل چهل و نه متمم آن با توجه بسابقه و قوانینی که نسبت به بعضی از این اصول وضع شده است یکبار مجلس شورایملی و مجلس سنا که پس از تصویب این اصل منعقد خواهند شد بلافاصله پس از رسمیت یافتن مجلسین در اصول مزبور تجدیدنظر خواهند نمود و برای این منظور مجلس واحدی تحت ریاست رئیس مجلس سنا تشکیل داده و اصلاحات لازم را باکثرتیت دو ثلث آراء کلیه اعضاء مجلسین بعمل خواهد آورد تا پس از آنکه از طرف اعلیحضرت همایون شاهنشاهی تأیید گردید بصره ملوکانه موشح شده معتبر و مجری خواهد بود.

^{۴۲} متن بر اساس نسخه نخست وزیری است که در بخش مربوط به اصول تغییرناپذیر مجلس، متن آن با پایگاه قوانین تغایر داشت و نسخه نخست وزیری ملاک عمل قرار گرفت. متن پایگاه قوانین از این قرار است: «این اصل شامل هیچیک از اصول قانون اساسی و متمم آن مربوط بدین مقدس اسلام و مذهب رسمی کشور که طریقه حقه جعفری اثنی عشریه میباشد و احکام آن و یا مربوط بسلطنت مشروطه ایران است نمیگردد و اصول مزبور الی الابد غیرقابل تغییر است».